

2008 Qlobal Maliyyə Böhranı

Maliyyə hüququ

Hazırladı: Abdullayev Mahir, Babayev Adil,
İsmaylov Əli

Plan

01

Maliyyə böhranı anlayışı

02

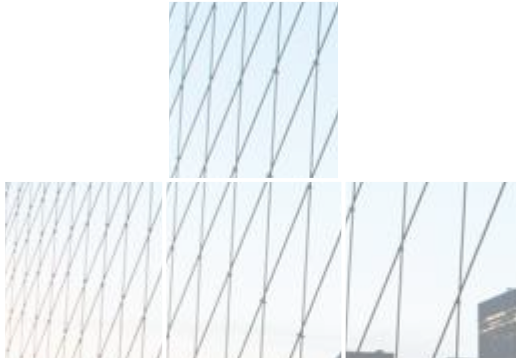
Tarixi mərhələlər

03

2007-2008-ci il böhranı

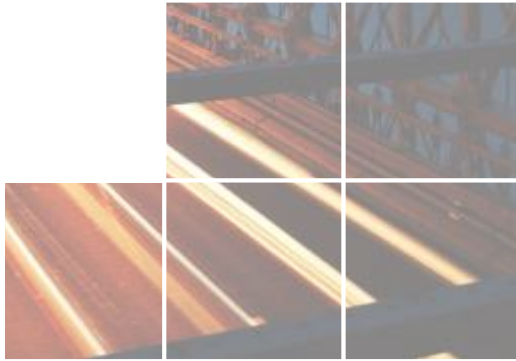
04

Azərbaycan böhran
şəraitində

The financial crisis should not become an excuse to raise taxes, which would only undermine the economic growth required to regain our strength.

—George W. Bush

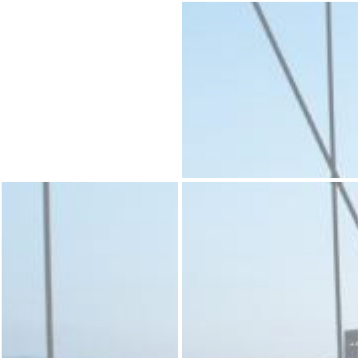
6 böyük nəzəriyyə:

1. Dövri borc yığımı(Fişel,Minski)
2. Bankçılıqda yaşanan böhran(Fridman,Kaqan)
3. Rasional nəzəriyyə(Qerber,Uotson,Kriqman)
4. Qeyri-müəyyənlik nəzəriyyəsi(Molozer,Nerrinq)
5. Kredit nəzəriyyəsi(Harrinqton)
6. Maliyyə bazarı strukturu nəzəriyyəsi(Davis)

Maliyyə böhranının strukturunun komponentləri:

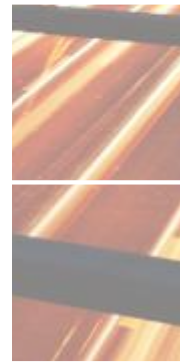
- ▶ Bank böhranı;
- ▶ Borc böhranı;
- ▶ Valyuta böhranı;
- ▶ Fond böhranı.

Qlobal maliyyə böhranlarının 3 böyük tarixi mərhələsi

1. 18-ci əsrin əvvəllərindən 1930-cu illərə kimi;
2. 1930-cu illərdən 1960-cı illərin ortalarınaadək;
3. 1960-cı illərin ortalarından bugünədək.

Tarixdəki əhəmiyyətli maliyyə böhranları

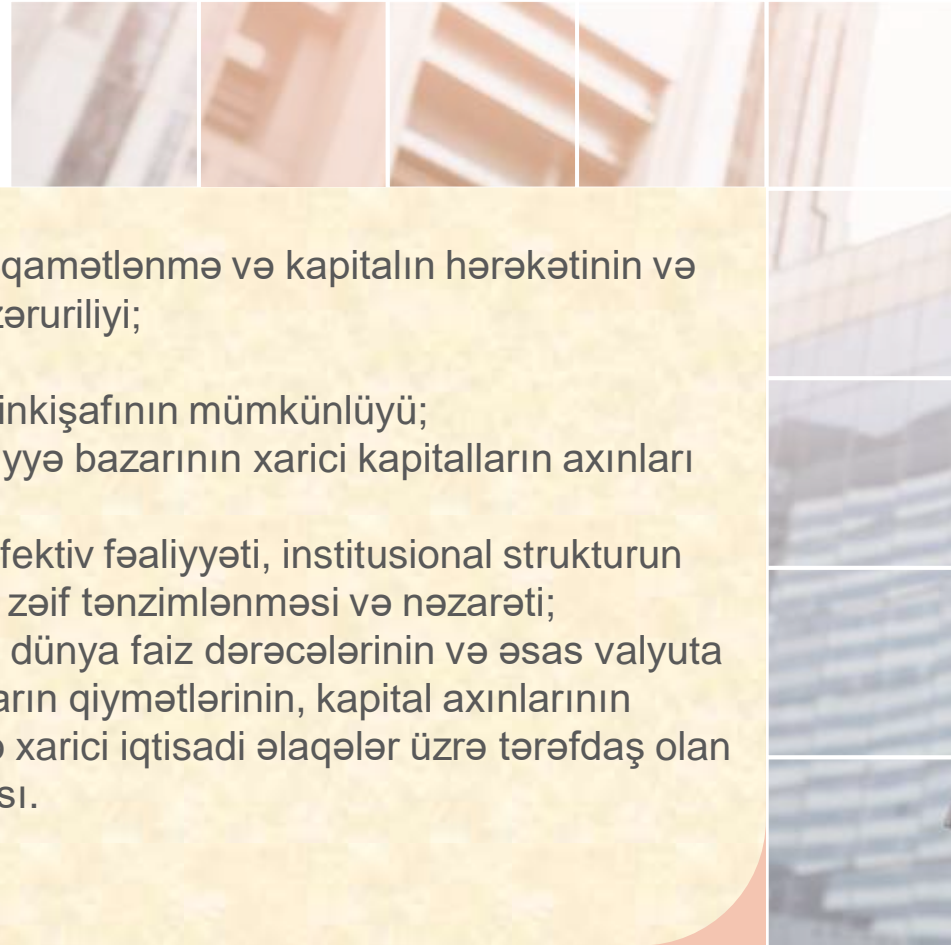
- 1825-ci il İngiltərə böhranı
- 1907-ci il maliyyə böhranı
- 1929-1933-cü il maliyyə böhranı
- 1973-cü il maliyyə böhranı
- 2007-2008-ci il global maliyyə böhranı

2007-2008 böhranının 4 mərhələsi

1. Anqlo-sakson (2007-ci ilin yazından 2008-ci ilin martına kimi);
2. Hüdudçəkmə mərhələsi (decoupling, 2008ci il mart-avqust);
3. Kredit daralma əməliyyatı (de-leveraging, 2008-ci il sentyabr-noyabr);
4. Emissionla doldurmaq mərhələsi (quantitative easing, 2008-ci il noyabr

Maliyyə böhranının səbəbləri

- ✓ Xarici kapitalların cəlb olunmasına istiqamətlənmə və kapitalın hərəkətinin və bazarların liberallaşmasının müvafiq zəruriliyi;
- ✓ Yüksək faiz dərəcələri;
- ✓ Formalaşan maliyyə bazarının sürətli inkişafının mümkünlüyü;
- ✓ İqtisadiyyatın, bank sisteminin və maliyyə bazarının xarici kapitalların axınları ilə müqayisədə kiçik ölçüdə olması;
- ✓ Maliyyə sisteminin və bazarın qeyri-effektiv fəaliyyəti, institusional strukturun inkişaf etməməsi, maliyyə sektorunun zəif tənzimlənməsi və nəzarəti;
- ✓ Aşağıdakı xarici amillərin böyük təsiri: dünya faiz dərəcələrinin və əsas valyuta kurslarının, ixrac və idxal olunan malların qiymətlərinin, kapital axınlarının hərəkətinin istiqamətinin dəyişməsi və xarici iqtisadi əlaqələr üzrə tərəfdaş olan qonşu ölkələrdə böhranların yaranması.

ABŞ

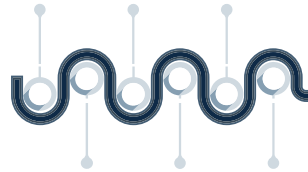
» Böhran səbəbləri

ABŞ iqtisadiyyatının ipoteka sektorunda investorların məsuliyyətsiz davranışı nəticəsində yaranmış disbalans 2008-ci ildə böhran yaradaraq bütün dünya iqtisadiyyatına yol açdı. Böhranı yaradan digər bir səbəb isə ABŞ-da dollarının emissiyası ilə bağlıdır. Belə ki, dünya ÜDM-nin 20%-i yaradılan ölkədə istehsal olunan əmtəə və xidmətlər istehlak olunandan 2 dəfə az istehsal edilmişdir. Bu isə o deməkdir ki, son zamanlar ABŞdolları praktiki olaraq heç nə ilə təmin edilməmişdir. İnstitusional səbəblər sırasında həm tənzimləyicilərin, həm də reyting agentliklərinin risklərin qiymətləndirilməsinin qeyri-qənaətbəxş olması idi.

» Nəticələri

Tədricən ABŞ-dakı maliyyə böhranı bütün dünyada yayılmağa başladı. Amerikanın korporasiyaları aktivlərin təcili satışına və digər ölkələrdən pulların çıxarılmasına başladı. İngiltərə bankının qiymətləndirilməsinə görə ABŞ, Böyük Britaniya və Al-nin iqtisadiyyatlarında böhrandan cəmlənmiş itkilər artıq 2,8 trln. dollar təşkil etdi. 2008-ci ilin sentyabrına isə artıq bir neçə yüz mlrd. dollar silinmişdi. Beynəlxalq maliyyə bazarını sabitləşdirmək məqsədilə ABŞ-ın FES-i 18 sentyabr 2008-ci ildə Yaponiya, İngiltərə və Kanadanın Mərkəzi Bankları ilə 180 mlrd. dollar məbləğində valyuta svop-əməliyyatları (swap—hərfi mənada tərcüməsi “mübadilə, dəyişmək” mənalarını ifadə edir. Maliyyə bazarlarında isə SVOP: İki tərəfin məlum zaman kəsiyində bir varlıq yaxud da öhdəliyə əsasən müxtəlif faiz ödəmələrini və ya valyuta növünü qarşılıqlı olaraq dəyişdirdikləri bir mübadilə anlaşmasıdır) haqqında saziş bağladı və 24 sentyabrda isə FES Avstraliya, Norveç, Danimarka və İsveçin mərkəzi bankları üçün svop-xətləri açdı.

FRS-in fikrincə, məhz ABŞ-ın maliyyə sisteminin bu struktur zəiflikləri maliyyə böhranının güclənməsinə ciddi təkan vermişdir.

1. «Kölgə banklarının»(kölgə iqtisadiyyatına heç bir aiddiyyatı yoxdur, əmanətlərin investisiya layihələrinə qoyuluşu üzrə vasitəçi kimi çıxış edirlər.) qısamüddətli maliyyələşmədən asılılığıdır;
2. Risk – menecmentin çatışmazlıqları və onun inkişafının maliyyə innovasiyalarının dinamikasından geri qalması, ipoteka kreditlərini vermə təcrübəsinin standartlarının xeyli pisləşməsi, investorların kredit reytinglərinə artıq inamı;
3. Törəmə maliyyə alətlərinin lüzumsuz mürəkkəbliyi və müxtəlifliyi, klirinq və onlar üzrə hesablaşmaların tənzimlənməsi üçün infrastrukturun kifayət etməyən inkişafı;
4. FES-in mövcud səlahiyyətlərinin səmərəsiz istifadəsi;
5. Böhrana operativ reaksiya vermək üçün imkanların kifayət etməməsi və s.

Avropa

Böhranın Qərbi Avropaya zərbəsinin dalğası Mərkəzi və Şərqi Avropaya çatdı və orada daha ağır vəziyyət yaratdı. Bunun başlıca səbəbini aşağıdakı kimi izah edə bilərik:

- Şərqi Avropa ölkələrinin iqtisadiyyatlarının bütün formalarda xarici kapitalla, xüsusilə, yerli kredit bumunu maliyyələşdirən Qərbi Avropa banklarının kapitalına xeyli arxalanması;
- Mərkəzi və Şərqi Avropa iqtisadiyyatlarının ixrac yönümlü, xüsusilə Qərbi Avropa bazarlarına, istiqamətləndirməsi ilə bağlı idi.

Macarıstan demək olar ki bütün makroiqtisadi göstəricilər üzrə regionun ən zəif ölkə durumuna düşdü. Belə ki, 2008-ci ilin iyulundan 2009-cu ilin martınadək forint avroya qarşı 30% və dollara qarşı 60% düşdü.

Böhran zlotunun məzənnəsinə də ciddi təsir etdi. 2009-cu ildə avronun rəsmi ortaillik məzənnəsi 100 avroya 351, 66 zlotix təşkil etdi və 2007-ci ilin analoji göstəriciləri ilə müqayisədə 7% azaldı. 2008-ci ilin sonunda 401,77 zlotı 100 avroya və 297,15 zlotı 100 dollara təşkil etdi.

Baltikyanı dövlətlərin xarici borcları artırırdı. 2008-ci ilin sonuna Latviyanın borcu 44 mlrd. dollar təşkil edirdi, yəni ölkənin qızıl-valyuta ehtiyatlarından (5 mlrd. dollar) 8,5 dəfə çox, Litvada – 35,5 mlrd. dollar, yəni ehtiyatları (8 mlrd. dollardan yüksək) 4 dəfədən çox üstələdi, Estoniyanın ehtiyatları isə onun 29,5 mlrd. dollara çatan xarici borcunun yalnız 1/8 təşkil etdi.

MDB ölkələrində global böhranın təsirini gücləndirən global problemlər

1. Milli valyuta-maliyyə sisteminin kifayət qədər inkişaf etməməsi;
2. Əsasən yanacaq-xammal yönü ixracın diversifikasiya edilməmiş əmtəə strukturu idxal mallarından (texnologiya, maşın, avadanlıq, ərzaq) asılılıq
3. Bəzi region ölkələrində siyasi böhranlar
4. Qeyri-sabitlik

Ölkələr	Devalvasiyası (%)	QVE-nin azalması (%)
Ukrayna	80	35
Rusiya	47	34
Türkmənistan	46	məlumat yoxdur
Belarus	36	36
Tacikistan	30	məlumat yoxdur
Qırğızıstan	28	20
Qazaxıstan	25	17
Ermənistan	24	29
Özbəkistan	22	məlumat yoxdur

Rusiya

Böhran başlanandan sonra bir il ərzində Rusiya iqtisadiyyatı praktiki olaraq onu hiss etmirdi. Rusiyada böhranın ilk təzahürü fond bazarının 2008-ci ilin iyul-avqustun sonunda zəifləməsi oldu. Onun ardınca likvidliyin kəskin defisiti baş verdi. Formal olaraq bu işdə əsas rolu sentyabr 2008-ci ildə kapitalın axıb getməsi oynadı. Rusiya Bankının məlumatlarına əsasən 1 iyul 2008-ci ilə Rusiyanın şirkət, bank və dövlət idarəetmə orqanlarının xarici borcu 527,1 mlrd. dollara çatıb (təkcə 2008-ci ilin II kvartalında artım təxminən 50 mlrd. dollar təşkil edib). Bu zaman maliyyə təşkilatlarının xarici borcunun payına 181,3 mlrd. dollar düşürdü. 1 iyul 2008-ci ilə Rusiyanın dövlət xarici borcu təxminən 41 mlrd. dollar bərabər idi. Rusiyanın MB, bazara ehtiyatlardan valyuta çıxartmaqla, rublun məzənnəsinin aşağı düşməsinin sürətini azaltmağa başladı. Lakin MB tərəfindən rublların alınması dövriyyədə onların miqdarını azaltdı və banklarda likvidlik böhranını gərginləşdirdi. İqtisadiyyatın real sektoruna kreditlərin verilmə şərtləri kəskin sərtləşdirildi. Bank sektorunu çox böyük pul resursları ilə doldurmağa başladılar. Bu bank sistemini xilas etdi. Lakin pullar real sektora getmədi: rublun daim qiymətdən düşməsinin gözlənilməsinin köksalması rublu valyuta bazarına və sonra xaricə gətirib çıxartdı. Bax bu səbəbdən nəhəng pul daxil edilmələrinə baxmayaraq, payızdan başlayaraq pul kütləsi artmadı—əksinə azaldı. Bunu «Myunhauzenatı effekti» adlandırmaq olar: Rusiya iqtisadiyyatına nə qədər rubl atsan da, onların miqdarı artmır

Azərbaycan iqtisadiyyatı global böhran şəraitində

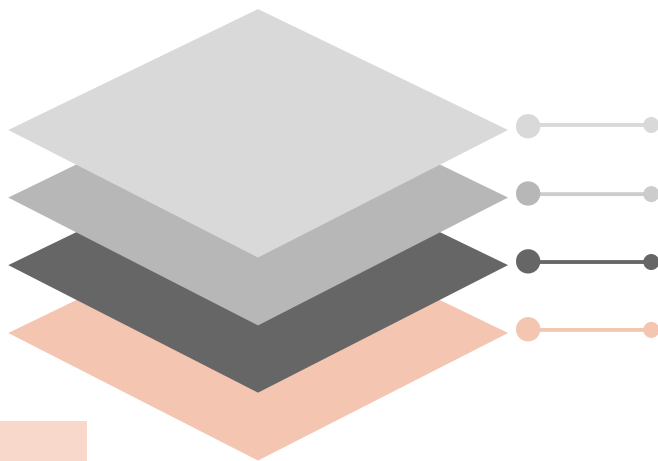

Qlobal böhran milli iqtisadiyyatda, xüsusilə valyuta bazasında və bank sektorunda mənfi gözləntilər yaratmışdır. Nəticədə ölkə iqtisadiyyatı aşağıdakı risklərlə üzləşmişdir:

- ▶ Makroiqtisadi sabitliyin pozulması (milli valyutanın devalvasiyası və inflyasiyanın yüksəlməsi);
- ▶ Maliyyə sabitliyinin pozulması (bankların kredit portfelinin keyfiyyətinin əhəmiyyətli pisləşməsi və əmanətlərin bank sektorundan qaçışı, bankların ödəniş qabiliyyətinin pisləşməsi, iqtisadiyyatın kreditləşməsinin dayanması);
- ▶ İqtisadi resessiyanın baş verməsi, yaradılmış iş yerlərinin itirilməsi

2008-ci ilin sonu – 2009-cu ilin əvvəli üzrə dünya maliyyə böhranının Azərbaycan nisbətən zəif təsiri bir sıra səbəbləri

Azərbaycan iqtisadiyyatı qlobal maliyyə və fond bazarları sahələrinə nisbətən zəif nüfuz edib

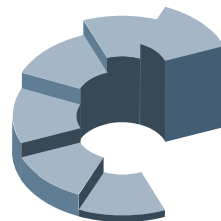
Respublikanın əsas ixrac məhsulu neft və qazdır

Neftin bu müddətdə yüksək qiyməti

Azərbaycan iqtisadiyyatının əhəmiyyətli hissəsi nəqliyyat sahəsi və respublikanın tranzit potensialıdır

Prezidentin antiböhran siyasətinin istiqamətləri

1. İstehlak qiymətlərinin azaldılması zərurəti
2. İnhisarçılıqla mübarizə
3. Milli banklara dəstəyi, kreditlərə və faiz dərəcələrinə nəzarəti əhatə edən maliyyə monitoringi
4. Real iqtisadiyyata sərmayə qoyuluşunun davam etdirilməsi
5. Sosial öhdəliklərin dəstəklənməsi.
6. Sənaye müəssisələrinin daxili bazara istiqamətləndirilməsi
7. Ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi

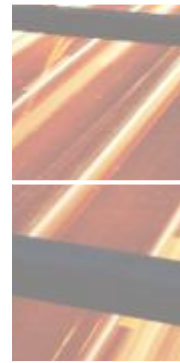
Bəzi antiböhran tədbirləri

- ❑ 2009-cu ildə “Mərkəzi Bank haqqında” qanuna edilən dəyişikliklər
- ❑ Sığortalanan əmanətlərin miqdarının 6 min manatdan 30 min manatadək artırılması
- ❑ 2012-ci ilə qədər bank sektorunun mənfəət vergisindən azad edilməsi

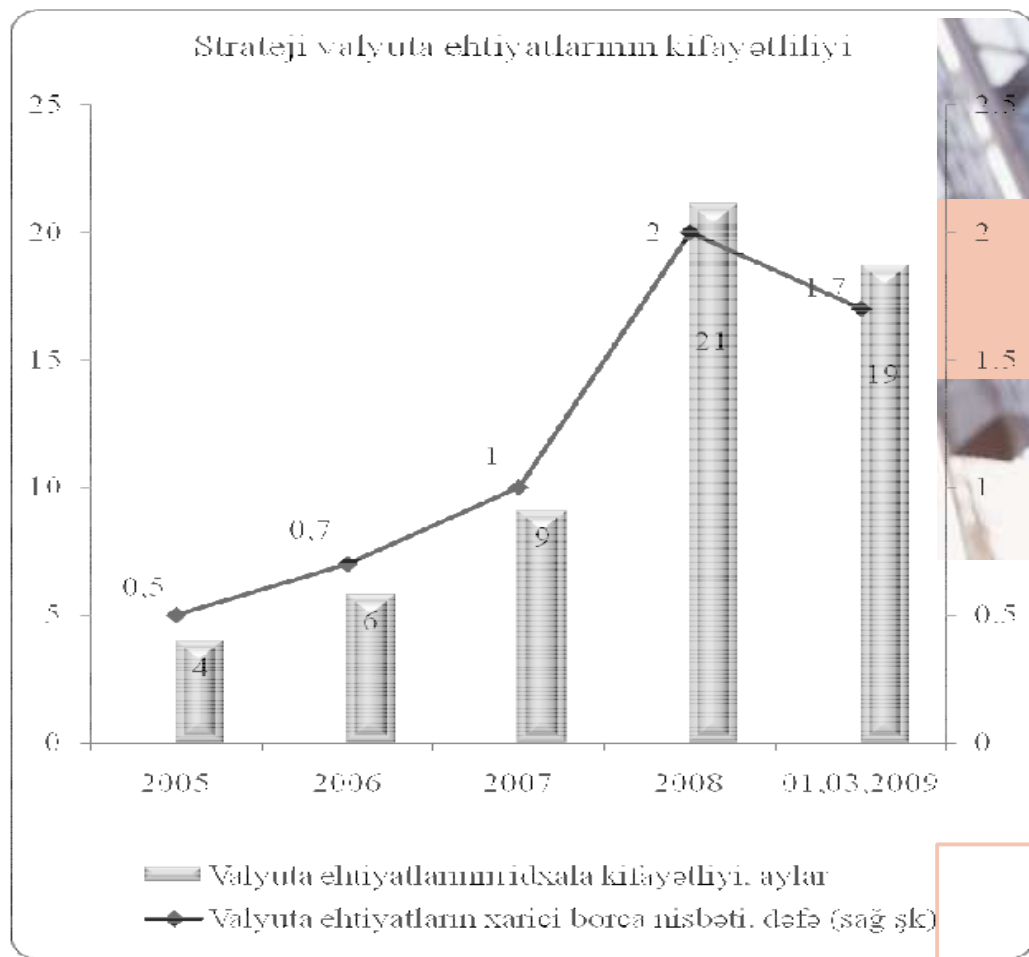

Antiböhran siyasətinin nəticələri

MDB-nin dövlətlərarası komitəsinin 2009-cu il üzrə hesabatına əsasən postsovet məkanında ümumi daxili məhsulun ən böyük artımı Azərbaycanda qeydə alınıb və 10,8% təşkil edib. Ölkədə əhalinin bütün qruplarının pul gəlirləri 36% artıb, ortaaylıq əmək haqqı 335 dollara çatıb, yoxsulluğun səviyyəsi 16%-dən 13,2%-ə düşüb, təqaüdlərin məbləği 50% artıb (orta hesabla 120 dollar); il ərzində 120 mindən çox yeni iş yeri açılıb.

İqtisadi artım: Azərbaycan: 10.8%
 MDB (orta): 6%
 Avrozona: 0.9%
 Pribaltika: 0.5%
 Strateji ehtiyatlar/məcmu xarici borc
 nisbəti: 2 dəfə
 Xarici dövlət borcu/valyuta ehtiyatları
 nisbəti:
 Azərbaycan: 16.5%
 Pribaltika: 193%
 Macarıstan: 121% Ukrayna: 75%
 Strateji ehtiyatlar/idxalın örtülməsi,
 aylar ilə: 19 ay
 Ölkənin kreditor mövqeyi – xaricə
 qarşı xalis maliyyə tələbləri: 12.6 mlrd

İstifadə olunan ədəbiyyat siyahısı

- › Dos. V.Z.Zeynalov. Maliyyə Böhranı: Tarix, nəzəriyyə və antiböhran siyasət. Bakı, Azərneşr. 2012. səh.176.
- › Əli Məsimli. Qlobal maliyyə böhranı. AZDİU, 2010
- › Содружество независимых государств в 2008 году. Краткий справочник предварительных статистических итогов. М., 2008.
- › Finance for Growth Policy Choices in a Volatile World. – Washington D.C.: The World Bank, Oxford University Press, 2001.
- › Rudelet S., Sachs J. The on set of the East Asian financial crisis // HIID
- › Хасбулатов Р.И. Мировая экономика. Москва, 1999. - II том. – 442с.
- › European comission. Economic Forecust. Spring 2009.
- › Кудрин А. Мировой финансовый кризис и его влияние на Россию // Вопросы экономики, 2009, №1, с.9-10.
- › Май Б. Экономическая политика // Вопросы экономики, №3, 2009, с.12
- › Azərbaycan Respublikası Milli Bankının 2009-cu il üçün Pul Siyasətinin Əsas İstiqamətləri barədə Bəyanatı

Minnətdarlıq